

YTTRANDE

Antikvarisk besiktning och
kulturmiljövärdering

Poul Bjerres forskar- och konstnärshem

2019-10-10

Diarienummer 2019:039

Vårstavi

Poul Bjerres forskar- och konstnärshem
Antikvarisk besiktning och kulturmiljövärdering

Mottagare: Poul Bjerresällskapet

Antikvarie: Johanna Ulfsson, Stockholms läns museum

Fastighet: Vårstavi

Kommun: Botkyrka kommun, Grödinge socken

Ärende: Antikvarisk bedömning

Bakgrund

Vårstavi museum och konstnärshem ägs idag av stiftelsen Vårstavi och verksamhet drivs av Sällskapet Poul Bjerre. Stiftelsen har i uppdrag att dela ut stipendium till unga studerande inom psykiatri och anser sig inte ha råd att fortsätta äga och förvalta konstnären Poul Bjerres hem och konstsamling längre. Sällskapet Poul Bjerre har till uppgift att visa och förmedla kunskap kring Bjerres yrkesliv och konstsamling enligt testamente och befarar att samlingen och hemmet kommer att skingras och säljas.

Detta dokument syftar till att tydliggöra platsens kulturhistoriska och antikvariska värden, som underlag och vägledning för framtida beslut kring platsens och museisamlingens bevarande.

Sammantagna värden

Vårstavi är en unik anläggning som berättar om det tidiga 1900-talets samhälle och dess syn på vetenskapen, konstens och naturens positiva inverkan på människors hälsa. Sällan kan en kulturmiljö sammanfatta problem som kan skönjas både det tidiga 1900-talet och dagens samhälle så konkret. Poul Bjerre studerade det mänskliga sinnet och kom fram till att konsten och naturen var viktiga bidragande orsaker till att människor tillfrisknade från en depression eller annan psykisk ohälsa.

Platsen bedöms ha mycket höga kulturhistoriska och museala värden och bära på unika berättelser kring den tidiga psykiatrins historia. Poul Bjerre var betydande och ansedd läkare för sin tid, och tidig med att uttrycka tankar kring naturens betydelse som läkande kraft för människor med psykisk ohälsa. Bjerres intresse för konst var också en del av hans övertygelse om dess positiva kraft för läkande processer, men också för sin egen del i skapandet. Hans historia, utgör tillsammans med hustrun Gunhild och hans värdinna Signhild, grunden till flera betydande personhistorier knutna till platsen.

Vårstavi har också unika antikvariska värden och är ett enastående exempel på hur arkitektur och natur samspekar där park, trädgård och bostad utgör var och en viktiga element för helhetsupplevelsen.

Dagens samhälle tampas på många sätt med liknande ohälsa som Poul Bjerre ville råda bot på Vårstavi. Idag talar vi om behovet av att komma närmare naturen. Skogsbad ordinerar till svårt utbrända och konstens inverkan har sedan länge visats sig vara positiv i tillfriskningsprocesser.

Stiftelsen Vårstavi och Poul Bjerre Sällskapet

Stiftelsen Vårstavi började sin verksamhet redan 1950 under ledning av Poul Bjerre. Efter dennes död 1964 formaliserades stiftelsen. Den hade enligt Bjerres testamente till uppgift att befordra vetenskaplig forskning inom psykoterapins område samt verka för resultatens spridning. Redan vid ett protokollfört möte 1960 fastslogs att:

- Stiftelsens syfte skulle vara att vårda och värna om Vårstavi, dess hus och mark, samt hålla arkiv och bibliotek i gott skick,
- Vårstavi skulle fungera som en klosterliknande plats, där forskare, företrädesvis psykologer och själsläkare kan få tillfälle till rekreation och studier, samt
- Vårstavi skall vara en fast punkt för professor Bjerres andliga kvarlåtenskap och parken fungera som en klosterpark.

År 1975 bröt man av skattetekniska skäl ut *Föreningen för Stiftelsen Vårstavi*, senare *Poul Bjerre Sällskapet*, ur *Stiftelsen Vårstavi*. Vid uppdelningen 1975 beslutades att Stiftelsen skulle ha hand om förvaltningen och Föreningen, numera *Poul Bjerre Sällskapet*, bedriva den egentliga verksamheten.

*Poul Bjerre Sällskapet*s främsta uppgift är att i enlighet med sina stadgar verka för att sprida kännedom om Poul Bjerres liv och verk. Framför allt gäller det att föra vidare kunskapen om Poul Bjerres psykoterapeutiska teorier och förhållningssätt. Poul Bjerre Sällskapet står för planering av aktiviteter och seminarier under året. Det erbjuder även möjligheter till visningar av Poul Bjerres hem. Sällskapet ordnar fortlöpande sammankomster med föredrag över kulturella och vetenskapliga ämnen med anknytning till Poul Bjerre ofta även med musikinslag. (Källa: <https://poulbjerre.org/>)

Beskrivning

Vårstavi ligger vackert beläget på södra stranden invid Malmsjön i Botkyrka kommun. Huset omgärdas av en vacker trädgård med skulpturer, terrasser, planteringar och sittplatser. Mot öster sträcker sig en skulpturpark ut på ett näs i sjön. Parken ägs av Botkyrka kommun. Här finns skulpturer av bland andra Carl Milles, slingrande gångar och planeringar löper genom parken.

Huset som är ritat av Poul Bjerre själv är en plats för stillhet och egna tankar. Så här beskriver han själv sin känsla för Vårstavi:

”Ett hus skall vara som en dräkt, som är personlig i färg och snitt och som passar perfekt – varken för stor eller för liten. Det vill säga: dräkten måste vara så rymligt tilltagen att man kan växa i den. I arkitektur och möblering skall huset samla allt man funnit värdefullt och som blivit en kärt. Det skall vara levande symbol för allt som betytt livstillskott. Men det skall också kunna upptaga allt nytt som kommer till.”(källa: <http://www.historiehuset.se/blog/historien-om-ett-hus-varstavi>)

Huset är byggt i vinkel och utgörs av två flyglar som sammanlänkas av en korridor. Huvudingången vetter mot norr. I den västra flygeln inryms kök och tjänstebostäder samt Pouls ateljé. I korridoren står Pouls egna skulpturer i en skulpturgång som leder till östra flygen där den privata våningen börjar. Här möts vi i det ljusa allrum där Pouls hustru vistades mestadels under sina sjukdomsår. Det ljusa rummet är sammanlänkat med tamburen invid stora entrén, där besökarna möts av den öppna spisens värme och hemtrevnad vid ankomst. Här ligger också familjens bibliotek med en unik boksamling. På övervåningen finns ett större allrum, två sovrum förråd och klädgarderob. Allt smakfullt inrett efter tidens ideal

Uttryck för värdena

Muesala och konstnärliga värden

Poul Bjerre skapade ett hem som stod för hans övertygelse att konsten och naturen kunde läka och vara hälsobringande för människan. Hemmet inreddes av Poul och Gunhild med konst och ljus och där hans forskning och samlande verk kan upplevas och beskådas. Poul skapade också en engelsk park där både konstverken och naturen själv skulle ge en upplevelse som skapade ro och kraft för dem som besökte den. Poul hade också egen ateljé där han fick utlopp för sitt skapande, och på så sätt kunde förstå människans sinne bättre, som han själv beskriver det.

Familjens hem är i stort sett välbevarad och visar en mycket tidstypisk inredning. Pouls egna verka och familjens nära relationer med flertalet konstnärer visar sig i den unika konstsamlingen. Konstsamlingen, möblemanget och biblioteket utgör viktiga museala och kulturhistoriska värden med stort bevarandevärde. Pouls egna tankar om Vårstavi uttrycker han själv på följande vis 1955:

”Då jag ligger i min kontemplativa ensamhet och tänker på uppbrottet går tankarna ofta till Vårstavi. Det är för mig ett levande väsen och jag kan inte låta bli att undra hur det skall gå då jag är borta. Vad jag helst skulle vilja önska vet jag mycket väl. Tyvärr ingår däri så många oräkneliga faktorer att det hela mest svävar i luften. Först och främst: så lite ändringar som möjligt och så lite besvär för andra som möjligt, dvs att Vårstavi förblir ett arkiv för min produktion och fortsätter att vara organ för spridande av dess värde. - -(Källa: <http://www.historiehuset.se/blog/historien-om-ett-hus-varstavi>)

Överallt pryds väggar med konst av Prins Eugen, Gunnar G:son Wennerberg, Carl Milles med flera. På övervåningen finns sovrum, gästrum, allrum och förråd. Inreda dels i tidstypisk nationalromantik med robusta möbler i fornnordisk stil, och dels i sekelskiftets ljusa lätta inredning i Ellen Keys anda.

Poul Bjerres tankar om konstens inverkan har också bevisats. Forskning visar att konst och kultur är viktigt för vårt välbefinnande. Enligt en undersökning som gjordes i region Skåne 2007 berättar 74 % av de anhöriga och patienter som tillfrågats att de skulle må bättre om det fanns mer konst i patientrummen. När det gäller personalen hade 55 % erfarenhet av tillfällena då konsten haft en positiv inverkan på patienters hälsotillstånd. Vårstavi har alla möjligheter att bidra till människors välbefinnande genom sin konstsamling och unika miljö.

Antikvariska värden

Byggnaden har en välbevarad arkitektur, interiör och konstsamling tidstypisk för sin tids konstnär- och vetenskapshem. Identitet och arkitektur flätas tätt samman med familjens och Pouls egna arbete och behov. Hemmet präglas mycket av rådande strömningar inom arkitekturen där nationalromantiken fick en alldeles särskild framtoning vid gestaltning. Trädgården och parken utgör tillsammans en helhet som sammanfattar Poul Bjerres tankar och gärningar på ett unikt sätt.

Bedömning

De totala värdena på Våstavi visar en särskilt värdefull miljö med så höga kulturvärden att anläggning bör bevaras och utvecklas. Området har stor potential att vara en resurs för forskning, föreningsliv, besöksnäring eller kommunal verksamhet. Byggnaden är välbevarad, interiören tidstypisk och parken intakt, vilket visar på en miljö som bedöms vara i byggnadsminnesklass.

Motivering för bevarande:

- ✓ Unik konstsamling
- ✓ Välbevarad exteriör och interiör
- ✓ Höga museala värden och personhistoria
- ✓ Platsens koppling till tidiga studier rörande psykisk ohälsa, samt naturens och konsten positiva inverkan på tillfrisknande, ämnen som är särskilt aktuella i dagens samhälle.
- ✓ Poul Bjerres önskan i testamente
- ✓ Unik möjlighet för unga stipendiater att uppleva platsen, inspireras av Bjerres miljö och bedriva forskning.

Johanna Ulfsson, Stockholms läns museum 2019-10-10